

Prof. dr hab. Stanisław Korenik
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wydział Ekonomii i Finansów
Ul. Komandorska 118/120
53-345 Wrocław

Wrocław 05.07.2023 r.

Recenzja pracy doktorskiej Iwony Mstowskiej
pt. *Zasoby pracy jako czynnik rozwoju regionalnego i lokalnego w*
województwie opolskim

1. Uwagi ogólne

Recenzowana praca składa się z siedmiu integralnych części merytorycznych (rozdziałów), wstępu, podsumowania i wniosków, bibliografii, spisu rysunków i tabel łącznie 368 ss. Wykorzystano w niej obszerną literaturę przedmiotu (156 pozycji) w tym tytuły bardzo specjalistyczne, raporty oraz akty prawne. Takie zakotwiczenie oraz dobór poszczególnych pozycji literatury przedmiotu świadczy nie tylko o głębokim oparciu rozważań na literaturze fachowej, ale także o znajomości omawianej problematyki.

Przedłożona praca stanowi obszerne i wieloaspektowe studium teoretyczno-poznawcze i analityczne dotyczące relacji zasobów pracy w odniesieniu do rozwoju regionalnego i lokalnego. W efekcie w pracy porusza się trzy bardzo istotne, ale też złożone problem współczesnej gospodarki a w szczególności zasobów pracy, rozwoju regionalnego i rozwoju lokalnego i to wszystko zostaje osadzone we wzrastającej niepewności i turbulencji zjawisk gospodarczych. Należy podkreślić, że każdy z rzeczonych problemów może stać się istotny obszarem badawczym i to nie tylko na poziomie dysertacji a połączenie tych trzech

obszarów powoduje dużą złożoność co przekłada się na konieczność poniesienia dużego wysiłku badawczego w połączeniu tak trudnych problemów badawczych. Dlatego osobiście podziwia Autorkę za pojęcie tego wyzwania i równocześnie gratuluje doceniając trud badawczy włożony w tę pracę.

W dysertacji przedmiotem aplikacyjnym są gminy województwa opolskiego a także w wszystkie województwa naszego kraju, które stanowią swoistą bazę odniesienia dla ocen zjawisk zachodzących w województwie opolskim. Okres badawczy obejmuje cztery lata (zazwyczaj są to lata 1988, 2002, 2011 i 2020) z przedziału czasowego 1988 do 2020. Choć jak Autorka wspomina we wstępie „określony przedział czasowy nie jest stały w pracy.” (s.7) Wybór problematyki należy uznać za trafny i aktualny, zwłaszcza w odniesieniu do naszego kraju, gdzie nadal obserwujemy formowanie struktur gospodarczych w jednostkach przestrzennych w tym szczególnie na obszarach województw i gmin przy równoczesnym nasileniu zagrożeń towarzyszącym tym zjawiskom. W tym kontekście problematyka pracy jest nad wyraz aktualna, a osiągnięte wyniki mogą być wykorzystane w wypracowaniu założeń polityki regionalnej i programowania rozwoju lokalnego na różnych szczeblach administracji publicznej. Podjęta przez Autorkę problematyka badawcza posiada istotne znaczenie nie tylko poznawcze, ale także praktyczne z punktu widzenia współczesnej polityki rozwoju jednostek przestrzennych. Temat rozprawy jest ważny i aktualny w warunkach wzrastającej niepewności oraz turbulencji procesów gospodarczych, co przekłada się także na wzrost zagrożeń funkcjonowania poszczególnych jednostek na szczeblu regionalnym i lokalnym.

2. Ocena celu i zakresu badań oraz założeń metodycznych

Przedłożona praca stanowi obszerne i wieloaspektowe studium teoretyczno-poznawcze i analityczne dotyczące roli zasobów pracy w kształtowaniu rozwoju regionalnego i lokalnego. Wybór problematyki należy uznać za trafny i aktualny, zwłaszcza w odniesieniu do naszego kraju, gdzie nadal obserwujemy formowanie struktur gospodarczych w regionach oraz zjawisko dywergencji zarówno w przekrojach interregionalnych jak i intraregionalnych. Problem badawczy, jego zakres przestrzenny, przedmiotowy i podmiotowy zostały w sposób bardzo szeroki, a przy tym wnikliwy oraz wyczerpujący uzasadnione we wstępie. Sam problem badawczy został ujęty w formie próby „określenia zależności między zmianami zachodzącymi w wielkości i strukturze zasobów pracy a rozwojem regionalnym i lokalnym

województwa opolskiego” (s. 5). Wnikliwa lektura przytaczanych argumentów pozwala pozytywnie zaopiniować jego trafność, poziom warsztatu badawczego oraz znajomość problematyki.

W pracy przyjęto hipotezę główną i cztery hipotezy cząstkowe. Postawiono również jeden cel główny i pięć celów szczegółowych.

Hipoteza główna brzmi: „zasoby pracy i zmiany zachodzące w ich strukturze determinują rozwój regionalny” (s. 5). Z kolei hipotezy cząstkowe to:

- potencjał endogeny regionu kształtuje ilość i strukturę zasobów pracy w regionie,
- lokalne zasoby pracy determinują lokalne i regionalne procesy rozwoju,
- nieustabilizowany rynek pracy stanowi barierę rozwoju społeczno-gospodarczego,
- jednostki administracyjne kraju nie pokrywają się z faktycznymi obszarami rynków pracy.

Zarówno hipoteza główna jak i cząstkowe są sformułowane czytelnie i w sposób bezpośredni korespondują z problemem badawczym. W samej hipotezie głównej zabrakło wyartykułowania skali lokalnej chociaż w przyporządkowanych jej już hipotezach cząstkowym (szczególnie w drugiej) odnajdujemy takie zapisy.

Za cel główny przyjęto kwantyfikację i próbę oceny wpływu zmian w wielkości i strukturze zasobów pracy na rozwój lokalny i regionalny w województwie opolskim. Podporządkowane zostało mu następujące cele szczegółowe (s. 5, 6):

- określenie roli zasobów pracy w rozwoju regionalnym i lokalnym,
- wyodrębnienie i omówienie głównych uwarunkowań gospodarki zasobami pracy w regionie,
- identyfikacja i charakterystyka zmian w wielkości i strukturze zasobów pracy regionu w układzie przestrzennym,
- ocena potencjału rozwojowego regionu w oparciu o syntetyczne miary rozwoju,
- identyfikacja i ocena zależności między wielkościami zasobów pracy a rozwojem regionalnymi i lokalnym województwa opolskiego.

Analizując cele szczegółowe można zauważyć, że trzy pierwsze mają głównie charakter teoretyczny a dwa pozostałe praktyczny.

Zarówno cele teoretyczne jak i praktyczne są poprawne i bardzo szczegółowo wyznaczają zamierzenia badawcze, natomiast cel główny ma formę bardzo syntetyczną, dlatego za słuszne należy uznać jego doprecyzowania za pomocą pięciu celów szczegółowych, których treści są poprawne i korespondują zarówno z celem głównym jak i problemem badawczym.

Co do oceny tych założeń metodycznych można przyjąć, że cele główne jak i szczegółowe (pomocnicze) są sformułowane poprawnie, a do tego w sposób czytelny i przejrzysty (zrozumiały). Przyjęta konstrukcja celów ma charakter prawidłowy i wręcz klasyczny, co potwierdza fakt, że podstawą realizacji wyartykułowanych celów pracy są przywołane hipotezy badawcze, jednak szczególnie hipoteza główna (co już było podnoszone) wydaje się nie obejmować całości wyznaczonego obszaru badawczego. Należy zgodzić się, że odpowiedź na te hipotezy przyczyni się do osiągnięcia postawionych celów.

We wstępie w sposób syntetyczny a w poszczególnych częściach pracy w sposób szczegółowy omówiono metodykę przyjętą w pracy. Należy podkreślić, że przyjęte w pracy metody badawcze są poprawne i dostosowane tak do celów, jak i hipotez. Przyporządkowane zostały one poszczególnym częściom pracy, w warstwie teoretycznej i empirycznej. Wielość metod, właściwych dla tego rodzaju prac badawczych, ich dobór oraz sposób prezentacji potwierdzają, że Autorka nie tylko zna je, ale w sposób poprawny się nimi posługuje. Przy formułowaniu różnych stwierdzeń pozwala to dokonywać ich weryfikacji. Równocześnie weryfikacji podlegają wyniki osiągniętych badań, co świadczy o dużej dbałości i rzetelności prowadzonych badań.

Konkludując należy podkreślić, że zaprezentowana metodyka jest właściwa, kompleksowa i rozbudowana, co wymaga od osoby ją realizującej dużo wiedzy oraz umiejętności analitycznych. Osobiście uważam, że budowa procedury badawczej (metodyki) jest oryginalnym dziełem twórczym (rozwiązaniem problemu badawczego) i stanowi autorski wkład w badania nad rozwojem regionalnym i lokalnym.

3. Układ i treść pracy

Rozprawa ma logiczną konstrukcję i zawiera konsekwentną analizę przedstawionych zagadnień. Poszczególne rozdziały zawierają treści adekwatne do tytułu i całkowicie objaśniają postawione problemy. Mają różną objętość i tak; od 35 stron rozdziału siódmego do 65 stron rozdziału czwartego, co jest niewątpliwie pokłosiem złożoności i ważności omawianych kwestii w poszczególnych rozdziałach.

Układ pracy jest przejrzysty i odpowiada przyjętym celom oraz założeniom badawczym. Jednak duże „zagęszczenie” materiału badawczego, a szczególnie jego ważność i ranga prowadzonych rozważań wymagają od czytelnika wzmożonej percepcji. Równocześnie rozmieszczenie w różnych fragmentach dysertacji zarówno treści teoretycznych jak i

empirycznych wzmaga odczucie twórczego nieuporządkowania. Dopiero kilkakrotna uważna lektura powoduje, że obraz prowadzonych rozważań staje się przejrzysty.

Przechodząc do omawiania poszczególnych elementów struktury pracy, należy podkreślić, że całość rozważań poprzedzona jest wstępem, gdzie dokonano prezentację przyjętych założeń i ustaleń badawczych oraz uzasadnienie podejmowanej problematyki (co zostało już omówione powyżej) oraz omawiana jest krótko struktura pracy.

W poniższych ocenach akcent szczególnie został położony na rozdziale szóstym i siódmym, które niewątpliwie są najbardziej wartościowe i stanowią autorski wkład do badań poświęconych rozwojowi regionalnemu i lokalnemu.

Rozdział pierwszy pt. *Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego i lokalnego* składa się z czterech podrozdziałów i liczy 37 stron. Jest to część pracy o wybitnie charakterze teoretycznym, stanowi swoiste tło dysertacji i koncentruje się na identyfikacji teoretycznych podstaw kreowania rozwoju społeczno-gospodarczego regionalnego i lokalnego umiejscowionego w teorii ekonomii. W pierwszej części dokonano omówienia istoty i pojęcie regionu i problemu jego delimitacji oraz miejsce jakie on zajmuje w gospodarce, jak i teorii. Następnie skoncentrowano rozważania na pojęciu i relacji rozwoju regionalnego i lokalnego. W dalszej części zaprezentowano czynniki i bariery rozwoju regionalnego. W ostatnie części tego rozdziału uwaga zostaje poświęcona ewolucji teoretycznych koncepcji rozwoju regionalnego, gdzie Autorka słusznie wiąże te rozważania (z punktu widzenia przyjętych założeń badawczych) z problemami rynku pracy.

Podsumowując ten rozdział należy podkreślić, że rozważania są prowadzone w sposób poprawny a zamieszczone treści są wolne od zbędnej retoryki, oddając w pełni dylematy towarzyszące tym zagadnieniom. Wszystko jest przedstawione w sposób bardzo wyważony i z dużym dystansem, co pozwala czytelnikowi na samodzielną ocenę omawianej problematyki. Rozdział ten oceniam pozytywnie.

Rozdział drugi koncentruje się na zagadnieniach szeroko rozumianych zasobów pracy. Cały rozdział stanowi interesujące studium różnych obszarów rynku pracy i jego umocowania w teorii ekonomii. Ta część pracy jest napisana w sposób klarowny, przejrzysty i dostarcza w sposób wystarczający wiedzy potrzebnej do realizacji dalszych rozważań (zamierzeń badawczych). Sama treść jest „dopracowana” i staranie przemyślana, nie znajdują się tutaj zbędne fragmenty i wywody chociaż całość jest bardzo obszerna. Przy tym Autorka szeroko pisze o omawianych zagadnieniach i dostarcza usystematyzowanej wiedzy podbudowanej materiałem źródłowym oraz wzbogacony graficznie.

Rozdział ten dostarcza niezbędnej wiedzy do dalszych rozważań oraz wyznacza już pewne bazowe odniesienia.

Trzeci rozdział w sposób poprawny dokonuje charakterystyki województwa opolskiego w wybranych przekrojach społeczno-gospodarczych ze szczególnym uwzględnieniem czynnika ludzkiego. Prowadzone analizy i wywody dostarczają stosownej wiedzy na temat sytuacji tego regionu. Szczególnie cenne są analizy dotyczące zmiany w czasie typów rozwojowych ludności w przekroju gmin. Osobiście uważam, że, jego treści można było, ze względu na dużą objętość pracy, bardziej ująć syntetycznie. Jednak ustalenia poczynione w tym rozdziale są wartościowe i dostarczają niezbędnej wiedzy na temat rozwoju społeczno-gospodarczego przestrzeni regionu z uwzględnieniem różnych aspektów ludności.

Kolejny, czwarty rozdział pt. *Struktura i dynamika zasobów pracy w badanym regionie na tle innych województw* dokonuje oceny zmian w obszarze zasobów pracy i rynku pracy w odniesieniu do takich zmian w innych regionach naszego kraju. Część ta poprzez swoje analizy tworzy nie tylko podstawę do dalszych rozważań, ale także dostarcza istotnych informacji na temat specyfiki kształtowania się procesów demograficznych, zmian na rynku pracy i tym samym w zasobach pracy w badanym województwie. Przeprowadzone tutaj badania dają obraz zmian jakie zachodziły w zasobach ludzkich nie tylko w województwie opolskim, ale też innych regionach oraz w skali całego kraju. Tego typu analizy pozwalają uchwycić istotę tych przekształceń w różnych obszarach i różnych przekrojach. Dodatkowo treści tutaj zwarte i poczynione ustalenia stanowią niewątpliwie oryginalny wkład w badania poświęcone rozwojowi regionalnemu w aspekcie obszarów zasobów ludzkich w latach 1988-2020. Czynione analizy są poprawne i wskazują na dobrą znajomość omawianej problematyki. Poczynione ustalenia są wartościowe i mają znaczenie nie tylko dla rozważań teoretycznych, ale, też duży wydzźwięk praktyczny i mogą być wykorzystane w programowaniu rozwoju regionalnego.

Całość logiczna i na tyle autonomiczna, że przy niewielkim nakładzie pracy może stanowić osobną publikację naukową. Sposób dochodzenia do wyników i ich ocena świadczą, że Autorka jest już ukształtowanym w pełni badaczem, wiedzącym co chce osiągnąć i do tego nie sugerującym się osądami innych bez ich weryfikacji.

Rozdział piąty (jeden z najmniejszych, objętościowa to tylko 36 stron), stanowiący swoistą kontynuację rozdziału czwartego, w dalszym ciągu analizuje zasoby pracy (także potencjał ludnościowy) badanego województwa, ale już realizowane jest to wewnątrz tego regionu w przekroju gmin. Rozważania te także prowadzone są w wybranych latach, poczynając od 1988 a kończąc na 2020. I tak możemy w kolejnych częściach prześledzić

zmiany populacyjne jakie zaszły wśród mieszkańców regionu, dalej przekształcenia w zasobach pracy i ich strukturze, ze szczególnym naciskiem na kierunek jej przekształceń. Ostatnia część tego rozdziału analizuje zjawisko bezrobocia w przestrzeni województwa. W efekcie otrzymujemy interesujący obraz zmian demograficznych a szczególnie przekształceń struktury zawodowej i zmian na rynku pracy poszczególnych gmin w wybranych latach w analizowanym okresie. Otrzymane wyniki tworzą nie tylko kompleksowy portret zmian na rynku pracy, ale stanowią także wypracowanie podstaw, które umożliwią pełniejszą analizę relacji wpływu tych zmian na rozwój lokalny i regionalny realizowany w dalszych częściach pracy.

Kolejne dwa rozdziały stanowią autorski wkład w badania nad zagadnieniami rozwoju lokalnego i regionalnego. Jest to najważniejsza część dysertacji, w której nie tylko weryfikacji ulegają postawione hipotezy i następuje pełne osiągnięcie celu ale także zaproponowana zostaje w dużej części unikatowa metodyka badań (przynajmniej w odniesieniu do niektórych elementów).

W rozdziale szóstym mamy omówienie badania dotyczące zróżnicowania rozwoju regionu w ujęciu przestrzennym i czasowy. Pierwszy fragment tego rozdziału w sposób porysowy omawia metodykę badań. Mamy tutaj do czynienia z przeglądem i omówieniem metod badawczych i pomiarem poziomu rozwoju regionu. Przy czym jak Autorka słusznie zaznacza w pierwszym akapicie istnieje „... brak uniwersalnego rozwiązania w tym zakresie” (s. 247). Po wstępnych rozważaniach ukazujących złożoność tego typu metod na stronie 249 Autorka stwierdza, że „w praktyce najczęściej stosowana jest analiza czynnikowa i metody taksonomiczne”. Następnie przybliżyła je w sposób czytelny i wręcz podręcznikowy. W podrozdziale drugim pt. *Przemiany społeczno-gospodarcze zachodzące w województwie opolskim w porównaniu do innych regionów kraju* najpierw prezentowane są wskaźniki i krótkie ich uzasadnienie wyboru (jak to jest podkreślone na stronie 257 jednym z decydujących czynników ich wyboru była „kompletność i dostępność”). Dane te zostały wykorzystane następnie do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego Polski w układzie województw w badanym okresie.

W tym celu wykorzystano metodę przyporządkowania liniowego obiektów Z. Hellwiga. Dale przybliżony jest tok obliczeń (choć jak jest zaznaczone na stronie 273 „z uwagi na złożoną metodologię badań nie zamieszczono wszystkich etapów obliczeń”), który pozwala prześledzić logikę realizowanych badań. Uzyskane ustalenie znajdujemy w tabeli 6.11 oraz 6.12 i ich interpretacje w tekście. Szczególnie interesująca jest ta ostatnia tabela, która zawiera ranking województw w wybranych latach badanego okresu. Tak na marginesie można się zastanowić,

czy pozycja pierwsza województwa śląskiego w roku 2020 nie jest warunkowana w jakim stopniu pandemią. Jednak porównując ten ranking z innymi publikowanymi w różnych periodykach należy wskazać na dużą zgodność. Kolejną metodą zastosowaną w tym rozdziale, która pozwala na pewien stopień weryfikacji otrzymanych wyników, jest bezwzorcowa miara syntetyczna. Otrzymane wyniki, jak to wskazuje Autorka potwierdzają „duże zróżnicowanie między regionami a szczególnie między wschodnią i zachodnią częścią Polski” (s. 280), i w niewielkim stopniu różnią się od wcześniejszych (występuje „niewielkie przesunięcie pozycji” s. 285). Uzupełnieniem tych badań jest analiza porównawcza przeprowadzona w oparciu o wartość PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Konkludując Autorka wskazuje, że badania te pozwalają na wyciągnięcie „podobnych wniosków dotyczących kształtowania się analizowanego zjawiska” (s. 286). W kolejnej części tego rozdziału w podobny sposób dokonano oceny gmin w oparciu o syntetyczne miary rozwoju. Następnie zostaje przybliżony także tok obliczeń - wynikiem których jest tabela 6.28 oraz rysunek 6.3. W obliczeniach tych równolegle uwzględniano i pomijano powiat grodzki Opole co pozwoliło na otrzymanie różnych wyników. Konkludując Autorka stwierdza, że „z przeprowadzonych badań trudno jednak wyciągnąć jednoznaczne wnioski odnośnie relacji między zasobami pracy a rozwojem gmin” (s.309). Wyjaśnienie tego braku jednoznaczności zostało w sposób czytelny przytoczone a dla dopełnienia tego toku badań w kolejnym rozdziale wykorzystano model ekonometryczny, który ma uściślić wyniki.

Oceniając ten rozdział, należy podkreślić, że stanowi on dodatkową wartość i w znaczny sposób uzasadnia/wyjaśnia otrzymane wcześniej wynik, nie tylko je weryfikując, ale także wzmacniając ich wydźwięk i intepretując ich kształtowanie się oraz identyfikując źródła. Otrzymane wyniki są bardzo interesujące. Należy tutaj docenić duży nakład pracy, który był związany nie tylko z przeprowadzeniem tych badań, ale ich interpretacja oraz obróbka, co świadczy o dużej rzetelności i znajomości prowadzenia tego typu prac badawczych przez Autorkę. Dokonane tutaj oceny i poczynione ustalenia są bardzo wartościowe oraz znajdują swoje uzasadnienie we wcześniejszych fragmentach dysertacji. Osiągnięte wyniki niewątpliwie mają także duże znaczenie aplikacyjne.

Wspominany już rozdział siódmy zatytułowany *Relacje pomiędzy wielkością zasobów pracy a rozwojem regionalnym i lokalnym*, jest z rozdziałem poprzednim (którego stanowi dopełnienie) autorskim wkładem Autorki i staninowi niewątpliwie oryginalne osiągnięcie badawcze. Rozważania, tak jak w rozdziale poprzednim rozpoczynają się tutaj od omówienia modelu potencjału jako istotnego elementu założeń badawczych rozwoju regionów. Omówione zostają założenia tego typu modelu, jego rodzaje oraz sposobu interpretacji. W

dalszej części za pomocą tego modelu dokonano badań związanych z określeniem wpływu zmian w zasobach pracy na rozwój województw Polski w wybranych latach badanego okresu. Wykorzystanie tego modelu „pozwoło na przeprowadzenie analizy korelacji między potencjałem regionów a ich rozwojem” (s. 324). W poczynionych ustaleniach wydaje się ważne stwierdzenie, że „zasięg oddziaływania silnych regionów wykracza poza ich granice administracyjne” (s. 324). Co między innymi pozwoliło zamieścić postulat o konieczności wyznaczeniu rzeczywistych obszarów rynku pracy.

W dalszej (trzeciej) części tego rozdziału kontynuowano badania przenosząc je na gminy województwa opolskiego. Realizowane tutaj postępowania badawcze jest analogiczne do wcześniejszego w zakresie procedury badawczej. Otrzymane wyniki, jako to stwierdza Autorka „potwierdzają duże dysproporcje w rozwoju gmin województwa opolskiego” (s. 334). Konkludują stwierdza, że „analiza (...) wskazuje na zależność pomiędzy potencjałem ludności a rozwojem gminy” (s. 335). Dlatego ważnym jest końcowy postulat o wyodrębnieniu obszarów tworzących rzeczywiste rynki pracy, w domyśle nie pokrywające się z podziałem administracyjnym. Ostatnia część tego rozdziału została poświęcona szansą i zagrożeniom rozwoju regionu w oparciu o istniejące zasoby pracy wygenerowane w prognozach demograficznych. W pierwszej części analizowane są zmiany ludności w skali regionów polskich ustalone w prognozach demograficznych do roku 2050. Następnie takie oceny zostały dokonane w przekroju powiatów województwa opolskiego. Ustalenia poczynione w toku analiz prognoz nie są optymistyczne, zarówno dotyczy to przekroju województw jak i powiatów województw opolskiego, które ma jeden z najmniej korzystnych tego typu wskaźników. Poczynione ustalenia w końcowym fragmencie tego rozdziału wskazują na istotne przekształcenia w populacji naszego kraju co niewątpliwie będzie skutkowało dużymi konsekwencjami dla gospodarki.

Oceniając ten rozdział należy podkreślić, że jest on wartościowy i w połączeniu z rozdziałem szóstym stanowią najbardziej wartościową część dysertacji. Oczywiście, na co zwracała uwagę Autorka, możemy dyskutować o otrzymanych wynikach, przyjętych założeniach badawczych itp., ale na podkreślenie zasługuje fakt, że przeprowadzone badania są realizowane w sposób czytelny, zgodnie ze sztuką naukową, wnioskowanie jest odwzorowaniem otrzymanych wyników, jednym słowem w pełni zachowana jest zasada intersubiektywnej sprawdzalności.

Ostatnia część pracy to podsumowania i wniosków. Zmieszczone tutaj ustalenia zarówno oceny badanych zjawisk, jak i wnioskowania należy uznać za bardzo wartościowe i

wynikające z przeprowadzonych wieloaspektowych analiz w różnych ujęciach czasowych i przekrojach przestrzennych.

Wyartykułowane tutaj ustalenia są precyzyjne, poparte wynikami badań, wolne od niejasnych i ogólnikowych sformułowań. Niosą dużą wartość poznawczą, jak i aplikacyjną i wskazują na Autorki jako w pełni odpowiedzialnego i ukształtowanego badacza. Fragment ten stanowi dobrą, wystarczającą część podsumowująco-postulatywną.

Oceniając strukturę pracy, należy stwierdzić, że jest ona "trudna" w percepcji i w realizacji. Niewątpliwie Autorka poświęciła dużo czasu i energii, aby w tak skomplikowany sposób dokonać prezentacji omawianej treści, co jednak nie rzutuje w żaden sposób na ogólną ocenę jak i zawartość merytoryczną. Jest to przykład podjęcia się trudnego wyzwania zrealizowanego z powodzeniem.

4. Uwagi szczegółowe

Ta część opinii, ze względu na wcześniejsze pozytywne ustosunkowanie się do struktury pracy jak i metod badawczych, będzie zawierała tylko uwagi odnoszące się do wybranych elementów. Całość jest napisana językiem poprawnym, w przeważającej mierze klarownym, świadczącym o dużej znajomości opisywanej problematyki. Mankamentem są drobne usterki techniczne występujące w tekście. Generalnie jednak sposób przedstawiania różnych zagadnień i kwestii świadczy o dobrym warsztacie techniczno-naukowym Autorki. Dużą zaletą opracowania jest wolna od niejasności i czytelna forma prezentacji poglądów, podbudowa graficzna oraz stosowanie wizualizacji zamieszczonych poglądów i wyników badań.

Oczywiście literatura tego opracowania, co jest zrozumiałe nasunęła pewne wątpliwości i uwagi, są jednak nieistotne i dyskusyjne, w niczym nie podważając znacznej wartości merytorycznej całej pracy, dlatego pozwalam sobie zwrócić uwagę na drobne potknięcia, jak wnioskowanie przed analizą czy też urywaną narrację. Konkludując tę część należy stwierdzić, że Autorka wykazał się dużą znajomością omawianej problematyki, w sposób poprawny zostały sformułowane hipotezy, cele oraz z powodzeniem zostały wykonane zadania badawcze. Osiągnięte wyniki świadczą o tym, że Autorka zrealizował postawione zamierzenie badawcze, w efekcie czego otrzymujemy wartościowe opracowanie tak w warstwie teoretycznej jak i empirycznej. Opracowanie ma charakter naukowy, a poprzez szeroką warstwę poznawczą również może być wykorzystane w procesie dydaktycznym oraz znaleźć zastosowanie w praktyce, na różnych szczeblach kształtowania procesów

rozwojowych w przestrzeni naszego kraju. Mocą stroną całości jest także zakotwiczenie badań w realiach gospodarczych i aktualność informacji i danych.

5. Konkluzja i wniosek końcowy

Na tle uważnej lektury rozprawy doktorskiej stwierdzam, że spełnia ona wymagania art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* czyli stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, dowodzi też, że Autorka dysponuje stosownym warsztatem naukowym i przygotowaniem do prowadzenia pracy naukowej.

Uwzględniając walory teoretyczne oraz użytkowe pracy Pani magister Iwony Mstowskiej, stwierdzam, że recenzowane opracowanie odpowiada w pełni wymogom stawianym rozprawom doktorskim, stąd wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.

(Stanisław Korenik)